

Tereza Pospíšilová: *Středoevropská univerzita v Praze a česká sociologie. Studie transnacionální filantropie*
 Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2016, 270 s.

V posledních letech zažíváme růst odborného zájmu o osudy české sociologie pozdního socialismu a transformačních let. V rámci příběhu českých sociálních věd po listopadu 1989 je jen velmi málo tak zajímavých fenoménů, jako byla existence Středoevropské univerzity (CEU) v Praze. V obecné paměti českých akademiků je na ni vzpomínáno jako na iniciativu, která mohla v nebyvalé míře internacionalizovat českou sociologii a další sociální vědy, kdyby ji neodmítl tehdejší premiér Václav Klaus. Jeho motivací prý bylo, že si nepřál mít v Praze západní společenské vědce, kteří by jej kvalifikovaně kritizovali. Monografie Terezy Pospíšilové *Středoevropská univerzita v Praze a česká sociologie. Studie transnacionální filantropie* tento obrázek v mnohém doplňuje, precizuje a opravuje. Práce je o to aktuálnější, že v současné době existují úvahy o přesunu CEU z Budapešti do Vídně z důvodu nepřátelského postoje maďarské vlády vůči ní. Autorka již před čtyřmi lety publikovala monografii na toto téma (T. Pospíšilová. *Jiná než ostatní: Středoevropská univerzita v Praze v letech 1990 až 1996*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky 2013), a je proto pochopitelné, že recenzent přistupuje k práci s očekáváním, co řekne nového.

Na počátku příběhu stojí osobnost George Sorose, poválečného emigranta z Maďarska, který pohádkově zbohatl v USA na finančních spekulacích a od sedmdesátých let se začal věnovat filantropii zejména ve prospěch regionu, z něhož pocházel. Svou podporu poskytoval zejména organizacím usilujícím o lidská práva a liberální agendu. V posledních letech je možné u něj zaznamenávat také kritické postoje k neoliberalismu. Soros je předmětem nenávisti zejména radikální pravice ve středoevrop-

ských zemích, ať už pro svůj židovský původ, nebo pro snahu podporovat liberální politickou agendu a zejména myšlenky tzv. otevřené společnosti formulované jím obdivovaným filosofem Karlem Popperem. Založení Středoevropské univerzity počátkem devadesátých let se dvěma kolejiemi, jednou v Budapešti a jednou v Praze, je asi jeho nejznámější vzdělávací iniciativou. Vzhledem k tomu, jak těsně je tato univerzita propojena s osobou svého zakladatele, uvítal bych v předkládané práci poněkud více informací k jeho životu, zejména k podnikání a k vazbám na politické kruhy. Autorka mohla využít i nedávnou Sorosovu biografii (A. Porter. *Buying a Better World: George Soros and Billionaire Philanthropy*. New York: Dundrun 2015).

Zajímavé informace najde čtenář v knize především o Sorosově podpoře českému disidentskému hnutí. Autorka využívající archivní dokumenty a rozhovory s několika desítkami pamětníků zmiňuje jeho podporu během osmdesátých let ve Švédsku sídlící Nadaci Charty 77 i dalším skupinám. Při čtení těchto pasáží si uvědomíme, že to byl především nepoměr mezi kurzem dolaru a východoevropských měn, který způsobil, že několik milionů dolarů představovalo v tomto regionu obrovské peníze (s. 47). Dále je zajímavý popis uvolnění podmínek pro činnost západních nadací v Polsku a Maďarsku ve druhé polovině osmdesátých let v kontrastu s neochotou československé vlády k podobnému kroku. Když autorka obšírně popisuje intenzitu kontaktů Sorose s maďarskými intelektuály v osmdesátých letech a naopak jeho spíše sporadické kontakty do Československa, čtenář se až diví, proč se vůbec rozhodl jednu ze dvou kolejí své univerzity zřídit v Praze. Podle autorky to bylo dané Sorosovými kontakty s Františkem Janouchem a jeho nadací. Snad měla význam i tradice Prahy jako jednoho z center střední Evropy a možná i nadšení západní veřejnosti z Václava Havla na počátku roku 1990.

Nejzajímavější z celé knihy jsou pasáže

věnované počátkům fungování školy v Praze. Zdá se, že univerzita vznikala v určitém chaosu, takže nebylo zpočátku jasné, zda bude sídlit hlavně v Praze, případně rovnocenně v Praze a Budapešti, nebo bude existovat i jinde (Bratislava, Varšava). Jako závažný problém se ukázalo, že v Praze nemohla najít vhodné prostory. Hlavním kamenem úrazu pražské koleje byl podle autorky ale pocit mecenáše, že jeho projekt není v českých politických a akademických kruzích příliš vítán. Z hlediska politiky začala být Praha v jeho očích nedůvěryhodná po porážce liberálů ve volbách 1992 a následném rozpadu Československa. Není se co divit, že mecenáše nepřijemně zaskočil návrh tehdejšího ministra školství a křesťanského konzervativce Petra Píthvy, aby byla CEU umístěna v nějakém menším českém městě (s. 74). Píthva explicitně zpochybnil přínos školy pro ČR (s. 75) a Soros byl pro něho spekulantem, který prý v té době poškodil anglickou libru. Píthvovi se vůbec nelíbila myšlenka, že by si vytvářel síť jemu oddaných absolventů ve střední Evropě (s. 77). Na adresu Sorose se podobně vyjadřoval i Václav Klaus a lze jen litovat, že se autorce nepodařilo získat jeho reflexi událostí. Je také škoda, že autorka nezískala reflexi od ekonoma Jozefa Zieleniece, který byl zaměstnancem CEU (vedl její ekonomickou katedru) (s. 105), ale na druhou stranu vstoupil do ODS a stal se v Klausově vládě od roku 1992 ministrem zahraničí.

Kořeny neúspěchu pražské koleje neležely podle autorky jen v politice, ale i ve stavu českých sociálních věd. Je zřejmé, že maďarští nebo polští intelektuálové mohli podobnou mezinárodní univerzitu počátkem devadesátých let obohatit daleko více než akademikové čeští, kteří ve srovnání s nimi uměli špatně anglicky, příliš neznali západní literaturu a měli tímto směrem málo kontaktů. Většina osob v řídicích funkcích CEU proto nutně pocházela z anglosaského nebo maďarského prostředí. Jediný Čech, který získal v rámci pražské koleje CEU významné postavení, byl sociolog

Jiří Musil. Jako jediný z domácích akademiků v oboru sociologie mohl vykázat mezinárodní biografii (vydání knih v angličtině a působení na London School of Economics na konci šedesátých let), nicméně v domácí sociologii byl vždy poněkud outsiderem. Malý zájem o CEU byl i mezi českými studenty. Ani jeden z pražských tří oborů (sociologie, ekonomie, evropská studia), nepřitáhl z Česka více než jednotlivce a tito studenti tvořili v rámci školy, která tehdy neměla více než několik desítek posluchačů, jen malou menšinu. Možná by bylo zajímavé získat reflexi zániku pražské koleje i od některých z nich.

Zdá se, že na základě politického vývoje a malého přijetí českými akademiky začal být mecenáš už od konce roku 1992 vůči budoucnosti pražské koleje skeptický. První rektor CEU, americký akademik, jmenovaný v roce 1994, už sídlil v Budapešti a do Prahy zajížděl jednou měsíčně. V roce 1996 zanikla pražská pobočka úplně.

Zajímavá je i kapitola o kontaktech pražské koleje CEU s českou sociologií. Ty byly pochopitelně nejsilnější přes Sociologický ústav AV ČR (Jiří Musil) a Fakultu sociálních věd UK (Martin Potůček). Podnětná je kapitola věnovaná přínosu Ernsta Gellnera. Tento původem Čechoslovák, který odešel z vlasti po roce 1945, se po sametové revoluci vrátil do Prahy a jeho mezinárodní renomé vzbuzovalo naději, že by mohl udržet kolej ve svém rodišti. Podle autorky se ale Gellner minul s českou sociologií svým zájmem o nacionalismus, který byl v Čechách tématem výlučně pro historiky, především Miroslava Hrocha. Jeho náhlá smrt v roce 1995 sice znamenala definitivní konec CEU v Praze, ale škola by zde s největší pravděpodobností zanikla i bez této smutné události. Za poměrně zbytečnou považují kapitolu o tématech výuky na CEU, kde autorka nezjistila nic překvapivého.

Můžeme shrnout, že pražská kolej CEU byla plodem jistých velkých očekávání spojených s možností mezinárodního

fungování univerzit a snad také s plány na obnovu střeoevropské identity počátkem devadesátých let. Jakmile se ukázalo, že si národní státy zachovají svůj primát a že náklady spojené s fungováním univerzity ve více městech převažují nad zisky, prosadil se model CEU usídlené výlučně v Budapešti. Podobně jako zanikla pražská kolej, neuspěl ani pozdější projekt koleje ve Varšavě. Osoba Sorose znamenala, že v Maďarsku přijali zdejší akademikové univerzitu za svou, zatímco v Česku zůstala vnímána jako cizí instituce. Bylo by jistě zajímavé srovnat osud pražské CEU s osudem CERGE, které se stalo příkladem neúspěšnějšího mezinárodního pracoviště vychovávajících postgraduálních studenty v ekonomických vědách se sídlem v Praze a které bylo od počátku patrně lépe ukotveno ve zdejších akademických a politických kruzích.

Určitým problémem je podle mého soudu fakt, že publikaci na stejné téma a podobné kvality vydala autorka už v roce 2013 v rámci poměrně málo prestižní řady nadace Hlávkova ústavu. Je třeba přivítat, že se díky Sociologickému nakladatelství (SLON) příběh o pražské CEU dostane i dále než do několika knihoven, na druhou stranu autorka nutně používala rozhovory a dokumenty použité již při práci na původní knize. Na některých místech převzala z původní knihy celé věty nebo je jen přeformulovala. Pokud píše druhou knihu na stejné téma, je to pochopitelné, jen měla sebe sama důsledněji citovat. Ačkoli je nutno zdůraznit, že jednotlivá témata kapitol i koncepty se většinou odlišují, je předkládaná práce do značné míry recyklací předchozího výzkumu. Čtenář obeznámený s autorčinou první knihou měl proto někdy pocit, že čte podobné věci podruhé. Celkově je však vítaným příspěvkem k nedávným dějinám postkomunistických společenských věd.

Stanislav Holubec

Blanka Říchová a kol.: *Analýza politiky a politických aktéři. Možnosti a limity aplikace teorií v příkladech*

Praha, Sociologické nakladatelství (SLON) 2015, 251 s.

„Věříme, že nabídnuté případové studie i souhrnné závěry budou inspirací akademické obci k dalším posunům stavu poznání politiky a k rozvoji přístupů k její analýze.“ (s. 217) Týmíto slovy s nami lúčí tím autorov a autoriek, ktorí sa práve v tejto publikácii snažia prispieť k indentifikácii niektorých problematických aspektov analýzy politík, rôznorodosti relevantných politických aktérov na jednotlivých úrovniach politického procesu a k diskusii o možnostiach aplikácie niektorých teoretických východísk. Publikácia je venovaná aplikácii vybraných teoretických konceptov a modelov využívaných v súčasných politických vedách v kontexte Českej republiky, pozitívnym a problematickým aspektom ich výberu, operacionalizácie, samotnej aplikácie a spätnej revízie. K diskusii o možnostiach konkrétnych teoretických východísk prispievajú autori a autorka prostredníctvom štyroch kvalitatívnych prípadových štúdií, ktorých spoločným menovateľom sú politickí aktéri, ich záujmy či role, pričom predkladané štúdie sú organizované tak, aby zachytili rôzne úrovne vládnutia, od nadnárodnej, cez národnú, regionálnu, až po komunálnu. Kniha má jasne a zmysluplne stanovenú štruktúru, je prehľadná a prostredníctvom všetkých kapitol sa autorom darí poukázať na komplexnosť politických procesov. Čitateľa a čitateľky tak môžu reflektovať záujmy, kompetencie a vôbec role či vstup jednotlivých aktérov do arény legislatívnych, rozhodovacích a implementačných procesov.

V prvej časti predstavujú najčastejšie analyzované témy, a to témy politických aktérov, politických sietí, politického procesu a tzv. *agenda setting*. Autori správne podotýkajú, že po tom, ako sa štúdium *politics* či *politics* zameriavalo primárne na